

Зборник на трудови бр.16

**НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА
И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

ISSN 0351-1774

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

**БИТОЛА
2012**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ НА
Н.У. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА
И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

Претседател на редакциски одбор:
Александар Литовски

Членови на редакциски одбор:
Лиљана Христова
Викторија Момева Алтипармаковска
Ристо Палигора
Зоран Алтипармаков

Технички секретар: Владо Ѓоревски

Превод на англиски: Силвана Петрова Насух
Лектор: Стево Гаџовски
Компјутерска подготовка: Јове Парговски
Печати: Гутенберг Битола

Со мислење на Министерството за култура на Република Македонија, списанието Зборник на трудови на Заводот за заштита на спомениците на културата и музеј Битола е ослободено од плаќање на данок на промет.

СОДРЖИНА:

Александар Миткоски ТРИ НОВИ ПРАИСТОРИСКИ ЛОКАЛИТЕТИ ОД ПРИЛЕПСКО.....	7
Душко Темелкоски, Александар Миткоски АНТИЧКО МАКЕДОНСКИ ЛОКАЛИТЕТИ ВО ПРИЛЕПСКИОТ РЕГИОН	19
Снешка Лакалиска УНИКАТНА ПОКЛОНИЧКА ИКОНА НА ПЛАТНО ВО СОБОРНИОТ ХРАМ “СВ.ДИМИТРИЈА”, БИТОЛА, ПРВА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК	39
Драган Георгиев БИТОЛЧАНИ ВО ВИОРОТ НА БАЛКАНСКАТА ВОЈНА - БИТОЛЧАНИ ВКЛУЧЕНИ ВО МАКЕДОНСКО- ОДРИНСКОТО ОПОЛЧЕНИЕ (1912-1913).....	51
Александар Литовски МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНООСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ОД ВАРДАРСКИОТ ДЕЛ И МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО ПРАШАЊЕ ВО ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА (АВГУСТ - СРЕДИНАТА НА ОКТОМВРИ 1944 ГОДИНА).....	63
Рубинчо Белчески МЕМОРИЈАЛЕН МУЗЕЈ „11 ОКТОМВРИ 1941“ – ПРИЛЕП.....	79
Никола Миновски ХЕРОИНИТЕ ОД СЕЛО ЛЕРА, БИТОЛСКО.....	91
Катерина Мирчевска, Љубица Јанчева ДЕТСКИОТ ДОМ „ЛАЗО ТРПОВСКИ“ ВО БИТОЛА: ЕДНА НОВА АДРЕСА НА ДЕЦАТА ЕВАКУИРАНИ ОД ГРЦИЈА.....	103
Македонка Митрова МИРЦШТЕШКИТЕ РЕФОРМИ ОД 1903 ГОДИНА: ПОДГОТОВКА ЗА ПОДЕЛБА НА ОСМАНЛИСКА МАКЕДОНИЈА И СОЗДАВАЊЕ НА АЛБАНСКАТА ДРЖАВА	115
Роберто Тајковски ГЕРМАНСКИТЕ АКТИВНОСТИ ЗА ОРГАНИЗИРАЊЕ НА МЕСНАТА САМОЗАШТИТА НА МАКЕДОНЦИТЕ ВО ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА ВО 1944 ГОДИНА	127

Елизабета Павковиќ МУЗЕОЛОШКИ ОСВРТ НА НА ТЕМАТСКАТА ИЗЛОЖБА „СВИЛЕНА НИШКА“.....	141
Мери Стојанова ПРАЗНУВАЊЕ НА СЕЛСКАТА СЛАВА ВО ПРЕСПА -ТРАДИЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА ВО СОВРЕМЕНИ УСЛОВИ	151
Драгица Чекоровска НАРОДНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПОВАРДАРИЕТО.....	165
Зоран Алтипармаков, Надежда Ѓеоргиева УРБАНИОТ РАЗВОЈ НА ГРАДОТ БИТОЛА ВО КОНТЕКСТ СО ИСТОРИСКО УРБАНИОТ РАЗВОЈ НА СТАРАТА БИТОЛСКА ЧАРШИЈА.....	169
Славица Крстиќ ДВОЈНА ЦРКВА ВО СУВ ОРАХ, КУМАНОВСКО, (СВ. ЃОРЃИ И СВ. НИКОЛА).....	195
Ефросинија Паревска ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО СЕЛО МОКРЕНИ, ЛЕРИНСКО, Р. ГРЦИЈА – СЛИЧНОСТИ ВО ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПЕЛАГОНИСКИОТ РЕГИОН, РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	215
Ѓорѓи Димовски - Цолев БАЛКАНСКИТЕ И ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА ВО МАКЕДОНИЈА И ФИЛАТЕЛИЈАТА.....	219
Лидија Достовска СОСТОЈБАТА НА ДВИЖНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО НУ ЗАВОД И МУЗЕЈ – БИТОЛА.....	235
Владо Ѓорески ОСВРТИ: БАЛКАНСКИ ПАРАЛЕЛИ - ДАДО ЃУРИЌ, БАЛКАНСКИОТ ПРОРОК И МОНУМЕНТАЛНОСТА КАЈ ДУШАН ЦАМОЃА	243

Вовед

Почитувани читатели!

Почитувани колеги!

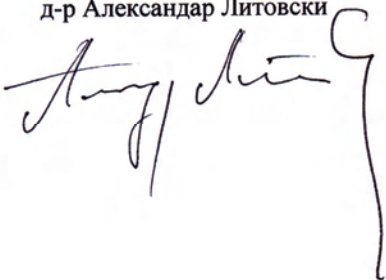
Сметајќи дека публикувањето на стручни и научни трудови од областите поврзани со заштитата и презентацијата на движното и недвижното културно наследство, односно од музеологијата, археологијата, историјата, историјата на уметноста, етнологијата, фолклористиката... и другите сродни дисциплини, е од исклучителна важност за запознавање на јавноста со достигнувањата во овој сегмент од културното и научното живеење, по неколкугодишна пауза, решивме да издадеме нов број од "Зборник на трудови" на Националната установа - Завод за заштита на спомениците на културата и музеј - Битола.

Ова списание има за цел да промовира изворни материјали или сознанија кои ќе бидат стручно и научно издржани и ќе придонесат за објективно согледување на одредени прашања и проблеми од научните области на кои се однесуваат. Настојваме во целост да ја испочитуваме традицијата на "Зборникот на трудови", што значи дека во овој шеснаесетти број ги задржуваме графичките и техничките перформанси кои списанието ги има од почетокот на неговото издавање во далечната 1979 година.

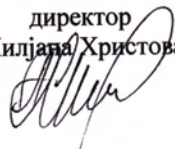
Со искрена надеж дека ќе бидеме во можност и во наредните години континуирано да продолжиме да го издаваме ова наше стручно списание, колегите од сродните стручни институции, но и оние од пошироката научна заедница во Република Македонија, ги повикуваме на активна соработка, а на читателите им изразуваме благодарност за вниманието кои ни го укажуваат!

Битола, 2012 година

Председател на Редакцискиот одбор
д-р Александар Литовски

директор
Лилјана Христова

Ѓорѓи Димовски - Цолев,¹

БАЛКАНСКИТЕ И ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА ВО МАКЕДОНИЈА И ФИЛАТЕЛИЈАТА

Апстракт: Статијата опфаќа некои резултати од истражувањата на поштенски марки со мотиви од Македонија, или пак марки што биле употребувани на македонска територија и се одбележани изданијата на државите Грција, Франција, Велика Британија, Бугарија и Србија.

Клучни зборови: марки, филателија, Македонија, Грција, Франција, Велика Британија, Бугарија и Србија.

Филателијата, односно собирањето, класирањето и проучувањето на поштенските изданија (марки) и други поштенски целини, не се вбројува во науката, туку во хоби. Меѓутоа, за да се дојде до некои содржини во филателијата, неопходни се сериозни и студиозни истражувања кои на некој начин ова хоби го приближуваат до научните дисциплини. Особено, истражувањата се неопходни, ако се истражува-собира некоја тема, како, на пример, флора, космос, писатели и сл. Не помалку се потребни истражувањата на темата МАКЕДОНИЈА.

Првите филателистички контакти во Македонија со оваа тема се забележани кога Франција отворила своја пошта во Кавала, 1874 година, а од 1892/3 почнала да употребува поштенски марки, издадени 1876 година со натпечатка "Cavalle". Слично такви пошти имала отворено Италија во Солун 1901-1911 год. со црна натпечатка на марките и нова вредност "Salonicco", додека Русија, 1901-1910 год., на Света Гора (Athos) од каде употребуваните марки биле со натпечатка "SALONICCO" и "MONT ATHOS" ("C.ALONЪ"), но и два типа со "Salonique" (со мали букви и други со големи букви). Постоела и британска пошта во Солун од 1912 година, со црна натпечатка "LEVANT". Секако, и Турција за свои потреби издавала поштенски марки, некои серии поврзани со нашата филателистичка тема. Меѓутоа, поштенските марки што се однесуваат на Македонија и војните како

¹ Ѓорѓи Димовски - Цолев, пензиониран професор по историја.

први изданија ги забележуваме во 1913 година по кое следуваат годините 1914 и т.н, се до наши дни 1988 година.

Балканските војни – Првата и Втората, главно, биле водени на територијата на Македонија. Делумно и Првата светска војна се одвивала на македонските простори, имајќи го предвид Македонскиот фронт, во литературата уште именуван и како Солунски, посебно неговиот пробој, што се директно сврзани со крајот на оваа голема војна. Со оглед на тоа што многу држави биле вовлечени во споменатата војна, нормално било и не можело некои позначајни настани и месности да не се овековечат во светската историја и посебно во националните истории на државите учеснички во војните. Тие држави, исто така, војните ги одбележиле со издавање поштенски марки со мотиви од Македонија или пак со тоа што истите биле употребувани на македонска територија. Таквите поштенски изданија се јавиле уште во времето на војните, а некои и по завршувањето на истите. Тука ги одбележуваме изданијата на државите: Грција, Франција, Велика Британија, Бугарија и Србија².

Во светот филателијата е мошне разгрането хоби. Сепак, за да се дојде до некои посакуван податок за поштенското издание (поништено со печат, ако марките патувале) или без печат (откупени од пошта, филателистичко друштво - клуб, дуќан и сл.) неопходно е познавање што се бара. Оние поштенски марки кои патувале, т.е. биле залепени на пликови, поштенска картичка, или некоја друга пратка, морало да бидат поништени со поштенски печат од месната пошта. Таквите марки биле, а и сега се сметаат за вредни изданија. Меѓутоа, во поново време, најчесто се собираат чисти, непоништени со печат, но не е исклучено да се собираат и поништени. Покрај поштенски марки во филателијата постојат и други изданија што ги чинат филателистичките збирки побогати и поценети. Такви се пликовите од Прв ден (First Day – premier jour) кога се издава поштенската марка. Тогаш поштата издава Плик со марката налепена врз него и со посебен жиг (со датум од тој ден) марката е поништена. Истовремено на пликот

² Не сме категорични дека такви поштенски марки не издала и некоја друга држава со мотиви од Македонија. Нашите истражувања се до 1979 година кои се црпени од југословенските, бугарските и српските каталози до 2006 и на меѓународните Jvert et Talie и Zumstein до 1968 година

се додаваат соодветни цртежи од одбележениот настан поврзан со издавањето на марката - серијата марки³.

Друг вид филателистичко издание е таканаречената "МАКСИМУМ КАРТА "- која се состои од поштенска картичка со фотографија или цртеж од некој настан поврзан со издавањето на марката – серијата – врз картичка се залепува(аат) марката(те) и истите се поништуваат со посебен жиг како и тој од Прв ден, односно се употребува само тој ден. Постојат и други видови филателистички посебности како а-блок и таканаречен карнет. Карнетот претставува серија марки комбинирани различно и издадени како целина, додена Блокот е една или серија марки претставени во поголем формат и истиот неперфориран. Карето претставува четири марки поврзани преку перфорацијата, сите се исти по вредност и ликовна содржина.

Филателистите, најчесто се определуваат да собираат и проучуваат поштенски марки и други поштенски целини од една или неколку држави но не се ретки и оние кои се одлучуваат да собираат марки на одредена тема. Најчесто темата се одбира така што на филателистот му е професионално најблиска, како на пример – писатели – поети – флора – фауна – спорт (посебно одделни гранки како: тенис, фудбал, гимнастика и сл.) – космос итн. Во Македонија добар дел филателисти ги собираат поштенските марки на тема МАКЕДОНИКА. Во неа спаѓаат сите поштенски изданија (марки, максимум карти, блокови и др. целини) во кои на некој начин е застапен некој мотив од Македонија, на пр: животни, носии, личности од историјата ил. Во тие рамкиспаѓаат и поштенските изданија поврзани со Балканските и Првата светска војна, кои ги презентирам со најосновните податоци.

Поштенски изданија поврзани со Балканските војни

Во Првата балканска војна, сојузниците извојувале победа врз турската армија. По тој повод Бугарија и Грција имале поштенски изданија.

³ Како појаснување, ако мотивот да се издаде поштенска марка или серија поштенски марки со ликот на некоја историска или личност од уметноста, науката било со неговото раѓање и сл. на пликот можеби се некои обележја во врска со личноста (неговиот лик, неговото дело и сл.)

Втората, меѓусојузничка, балканска војна доведе до Букурешкиот мир, на кој османлиска Македонија била поделена меѓу соседните држави, кои територијата од Македонија ја анектирале кон своите национални земји. Во тие територии воспоставиле своја власт, воена и цивилна, преку кои била вршена на разновидни начини асимилација и денационализација. Во ред окупаторски мерки државите освојувачи вовеле свој поштенски сообраќај, а со тоа и издавање на поштенски марки во чии содржини се провлекуваат мотиви од Македонија или е нагласена причината за изданието, односно војните 1912/13 година.

Филателистичкиот материјал поврзан со Македонија го презентираме не хронолошки, туку по држави, сметајќи дека така е попрегледно:

Србија - за периодот и настаните од Балканските војни, Србија не истакнала посебни поштенски изданија, туку тоа ќе го отпочне со Првата светска војна.

Бугарија – за разлика од Србија, бугарската пошта е забележителна со таков филателистички материјал со следната содржина: по повод победата над турската војска во Првата балканска војна 1912/13 година, бугарската пошта пуштила во промет серија марки, кои биле претходно издадени во 1911 година, но овојпат со натпечатка „ОСВОБОДИТЕЛНА ВОИНА 1912/13“. На овие марки нема мотиви од Македонија, меѓутоа, самиот факт дека се поврзани со Балканската воја која се водела за „ослободувањето“, поточно за протерувањето на османлиската власт и заграбување на Македонија, сосема соодветствува на темата. Овие марки биле употребувани и во време на Првата светска војна, како во Бугарија, така и во Македонија.

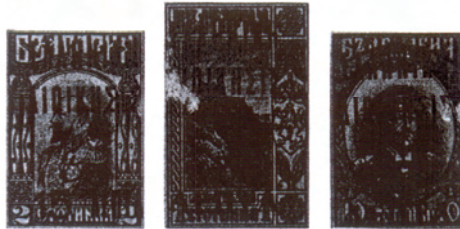
Грција – Грција со својата армија во Првата балканска војна освои територии што биле под османлиска власт: Епир, егејски острови и Егејскиот дел од Македонија. По тој повод грчката пошта издаде серија од 17 марки, кои се употребувале во споменатите освоени територии. Мотивите на марките се состојат од два вида: едните се со орел вивнат под облаци, со змија во клунот, додека другиот вид е со крст во централниот дел кој зрачи и осветлува. Над крстот во полукруг стои на грчки јазик: „εν τρωι" а под него "ΝΙΚΑ" (победа) и во подножјето друг текст: „ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ 1912". На некои марки прво е означена годината 1912, а потоа текстот чиј превод би бил: „во знак на сеќавање на 1912 , т.е. на успехот на војната. Марките се пуштени во промет на 16 април 1913 година.

Грција, кога се здобила со управа врз градот Кавала, во градската пошта затекнала бугарски поштенски марки, издадени од Бугарија во 1911 година. За свои потреби, грчката пошта овие марки (серијата брои 11 вредности) на 1 јули 1913 година, со своја натпечатка „ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ" (грчка управа – администрација) ги користела на своја територија, но, со нови вредности. Натпечатката е

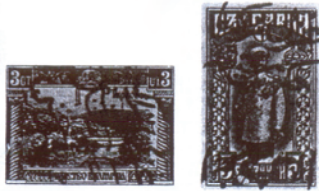
со црвена боја и била рачна, така врз марките од 1-2 и 4-8 е хоризонтална, а пак врз марките 3 и 9-11 вертикална.

1913 (1 Јули) Επισήμανση κόκκινη «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ» και νέα αξία σε «ΛΕΠΤΑ» ή «ΔΡΑΧΜΕΣ» επί γραμματοσήμων Βουλγαρίας 1911.
Red surcharge «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ» and new value in «ΛΕΠΤΑ» or «ΔΡΑΧΜΕΣ» on stamps of Bulgaria 1911.

За свои потреби Грција издала, во 1913 година, повеќе поштенски марки со натпечатки. Во врска со темата тие се следни: На први јули 1913 година врз бугарските марки од 1911 година со грчка натпечатка „ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ" и нови вредности. Натпечатката го покрива името на државата Бугарија каде претходно биле издадени марките. Исто така, во октомври 1913 година со натпечатка врз грчките марки каде се поништуваат текстовите „ΝΙΚΑ" и „Εκυτρχτειχου" . Овие марки во грчкиот каталог се означени како марки од „Καμπαњата 1912", односно Првата балканска војна. Серијата се состои од три марки.

Γ. Επί γραμ/σήμων Βουλγαρίας 1911
C. On stamps of Bulgaria 1911

Β. Επί 1λέπτου γραμ/σήμου «Εκστρατείας 1912»
B. On stamp of «Campaign 1912»

		★	○
21	10 pa./1 λ. Καφέ (280 I)	25	25
22	20 pa./1 λ. Καφέ (280 I)	25	25
23	1 pi./1 λ. Καφέ (280 I)	25	25
	(M) Σειρά 3 αξιών (No 21-23)	75	75

На 31 март 1914 година, грчката пошта издаде две марки за добротворни цели. Од претставениот цртеж на означените години, се согледува дека добротворните прилози, добиени од продажбата на марките, се наменети за инвалидизирани лица од Балканските војни. Имено, на марките цртежот претставува ранет војник и жена која ги прибира децата (сираци). Символиката е јасна кога во подножјето на марката е напишана годината 1912-1913 г. (А)

Истата 1914 година (8 декември) отпечатена и пуштена, во 1915 година, е серија од 12 марки (серијата претходно е издадена на 16 април 1915 година) овојпат со натпечатка „Β.ΝΠΡΟΣ“. Иако марките се означени за Епир на нив стои ознаката „1912 Εκυτρχτειχυ“ т.е „Кампања 1912“ кое се однесува на Првата балканска војна. (Б)

Од истата серија (16 април 1913) издадена е серија од 19 примероци со хоризонтална натпечатка „Ι Κοινστηу Αρ.Ορουу“. Како е погоре одбележано овие марки носат во долниот хоризонтален дел од марката натпис „Καμπαња 1912“ по кое го сврстуваме во темата Македоника (Б). Во 1916 година една од наведените марки претставува посебен куриозитет со тоа што натпечатката „Ι Κοινστηу...“ и номиналната вредност не се хоризонтални, туку вертикални. (Г)

Во текот на Првата светска војна, грчката влада на Венизелос со седиште во Солун, се застапувала за сојузништво и соработка со Антантата, а против прогерманската влада во Атина. Во таквите прилики на 5 февруари 1917 година во Солун издаде серија од 12 марки со единствен христијански мотив, односно ангел меѓу два дорски столбови со хоризонтален натпис во горниот дел од поштенската марка што се поврзуваат столбовите: „ΠΡΟΣΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ“ (Провинциски гувернат). Марките се со различни бои и вредности.

Истата 1917 година, грчката пошта пуштила во промет серија од четири марки со натпечатка „К.П.“ и нови номинални вредности, врз веќе издадените марки од изданието со ознака „Кампања 1912“. (Е)

Во 1923 година, Грција повторно се служи со веќе еднаш издадените поштенски марки. Овојпат се работи за изданието на солунската влада на Венизелос од 1917 година натпечатка „ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1922 ΔΡΑΧΜΗ“. Серијата содржи 7 марки. (I)

Истата 1923 година било искористено редовното издание од 1913 година со познатата порака "Кампања 1912" и претходната натпечатка „ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1922 ΔΡΑΧΜΗ“.

Посебна е марката на оваа серија каде сите претходни имаат нови вредности на оваа марка , а под натпечатката стои истата вредност (10 драхми). (M).

Франција

Француската пошта, на 11 ноември 1968 година, издаде една марка со номинална вредност од 0,25 франка по повод 50 - годишнината од крајот на Првата светска војна-Македонскиот фронт-Солунскиот фронт. Марката е повеќебојна и на неа е претставена триумфалната порта над која во воздух лебди крилеста девојка која во

рацете држи по еден ловоров венец – со што ја симболизира победата на Франција во Првата светска војна⁴.

Презентирајќи ги филателистичките содржини во врска со темата МАКЕДОНИКА и војните (Балканските и Првата светска војна) не ги дадовме сите филателистички показатели за поштенски марки, како на пример: бојата, номиналните вредности, запчењето, тиражот и точниот датум на издавањето. Тоа намерно беше избегнато со цел да не се обрмени рефератот, зашто истиот не се презентира пред филателисти туку пред сосема друга групација интересенти. Исто така, и покрај сите досегашни истражувања, постои реална можност, да се јави и некој превид, бидејќи во науката така и во филателијата постојат нови откривања и сознанија со што се остава простор за натамошно истражување.

Првата светска војна се водела на повеќе фронтови, меѓу кои и мошне значајниот Македонски фронт (Солунски). За да имаме појасна претстава со поштенските изданија и Македонскиот фронт, кои се интерес за темата, ќе одбележиме следен текст: Во двете големи антагонистички групации, Антантата и Централните сили, Србија е во составот на Антантата и уште од 1914 година е во воени акции. Бугарија не влегува веднаш во војната, туку дури во 1915 година и тоа на страната на централните сили, по што ја напаѓа Србија. Со воените акции бугарската војска окупира дел од Македонија, која претходно била под српска власт како резултат на Балканските војни. Србија била принудена да ја повлече својата војска преку Албанија и принудно се концентрира на грчкиот остров Крф. Грција, иако се прогласила за неутрална на нејзината територија, поточно во Егејскиот дел на

⁴ Во каталогот на Jvertt марката е заведена под бр. 1574, а кај Zumstein под бр. 1624.

Македонија, кој Грција го добила со Букурешкиот договор, се сконцентрирале воени сили на Антантата. Тие сили изнесувале, како следува: а) Француска армија (8 дивизии) во чиј состав влегувала и б) една италијанска дивизија и српските 1 и 2 армија (6 дивизии). Во српските воени единици биле вклучени и неколку илјади мобилизирани Македонци (од окупираниот Вардарски дел од Македонија) и преку Крф и Солун испратени на Македонскиот фронт и в) Групата дивизии под команда на генерал Анзелм и британска војска под команда на Мили (4 дивизии). Сите војски биле под врховна команда, до 1918 година, на генерал Сарај и во 1918 на Франше д'Еспере со седиште во Солун. Така, скоро цела Егејска Македонија, јужно од фронтовата линија, се наоѓала под нивна окупација иако тоа од официјалната грчка влада не била признаена. Окупираните територии државно-правно биле територии на Грција, која божем била неутрална, меѓутоа, прогермански ориентирана. Така Антантата си зела за „право“ оваа територија да ја користи за свои воени цели. Уште повеќе, што ја имала целосната поддршка на отцепничката опозициона влада на Венизелос која била проантантна.

Во такви околности, помагајќи го Венизелос против прогерманската влада во Атина, Штабот на Антантата во Солун успеал да ја принуди атинската влада да раскине со својата прогерманска политика. Истовремено доведувајќи го Венизелос на власт во Атина, ја натерале Грција да влезе во војна, есента 1917 година, против централните сили. На тој начин преку 20 000 Македонци од Егејскиот дел на Македонија се нашле во редовите на грчката војска. До 1917 година тие биле регрутирани од владата на Венизелос која дејствувала со потпора на Штабот на Антантата во Солун.

Имајќи предвид дека и Бугарија регрутирала војници од Пиринскиот дел на Македонија, а по протерувањето на српската власт и војска во 1915 година од Вардарскиот дел на Македонија, се наметнува заклучокот дека на Македонскиот фронт биле ангажирани Македонци од цела Македонија во трите туѓи војски насочени едни против други.

Во овој период, 1916 година, Велика Британија издаде серија од 8 поштенски марки од свои изданија со натпечаток „ЛЕВАНТ“⁵.

⁵ Според каталогот на Michel овие марки спаѓаат во 1912/13 година.

Според едни марките се издадени во Солун⁶, а според други - на еден брод во солунското пристаниште⁷. Меѓутоа ова британско издание на поштенски марки како било нерегуларно „... набрзо забрането“⁸, односно „ биле во употреба само 14 дана“ додека според каталогот на Мицхел, 6 дена (од 3 до 9 март)⁹.

Србија - Српската пошта долго време не издала поштенски марки со мотиви и содржини од Првата светска војна¹⁰, поврзани со темата МАКЕДОНИКА. Со оглед дека српската воена пошта се наоѓала како и српската војска на грчкиот остроф Крф, за свои потреби издала марки но со натпечатка на француски и грчки поштенски марки. Интересно е дека натпечатката била рачна „ПОСТЕС СЕРБЕС“¹¹

Првите српски марки, поточно поштенски налепници кои се вклопуваат во темата, се издадена во 1928 година. Истата била издадена по повод 10 - годишнината од битката на Кајмакчалан. Налепницата е печатена во неколку бои со вредност од еден динар. Приходот бил наменет за изградба на СПОМЕН КОСТУРНИЦА на Кајмакчалан. Налепницата се состои од два дела, поделена вертикално. На левата половина насликана е грамада од човечки черепи од чија лева страна лежи војник, а најгоре над нив летаат црни птици (гаврани); на десното поле претставена е капелата на Кајмакчалан и луѓе облечени во народни носии, а лево гуслар. И на двата дела во полукруг пишува „ПРОСВЕТНИЦА“ „ПРОСВЕТНИЦА“ додека во подножјето „КАЈМАКЧАЛАН“ „КАЈМАКЌАЛАН“.

⁶ Крсмир Трајков, Македонија на поштенски марки МАКЕДОНИКА – филателистичка збирка в. "Нова Македонија", Скопје, јануари, 1984 година.

⁷ Бојан Димитров, Произволности и неточности (повод фељтонот "Македонија на поштенските марки"), в. „Нова Македонија“, Скопје, 21 јануари, 1984 година

⁸ Бојан Димитров, цит. статија.

⁹ Каталог Zumstein: Britisch Post in der Turkei № 45-52 сосема исти податоци и во каталогот Michel.

¹⁰ Српската пошта издала марки со мотиви од Првата светска војна уште во 1915 година, но истите не се со мотиви од Македонија. Тоа се марките кога кралот Петар го посетил боиштето Гаревица – серија од 7 вредности.

¹¹ Исто така и во 1917 година се издадени марки, всушност грчко издание со натпечатка "POSTES SERBES" во три вредности, односно 5,10 и 20 лепта. Овие марки се регистрирани во грчкиот и српскиот каталог. (ГРАММАТОΣΗΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ 1861-2007 ΤΑΧΥΔΙ ΣΤΟΡΑ, стр.454; katalog postanskih maraka u upotrebi na teritorii Srbija, 187-2006 – II izdanje I tom, Beograd, s.a. str. 42/3.

Првата серија со редовни поштенски марки, а со мотиви од војната во Македонија, била пригодно издание од три марки пуштени во промет на 1 април 1931 година со додатна вредност (50+50;1+1;3+3) динари. Додатната вредност добиена од поштенските марки била наменета за изградба на споменик на загинатите војници од Првата светска војна и средување на српските воени гробишта во Париз. На марките се прикажани мотиви од Македонија, односно боиштето во Добро Поле, врвот Кајмакчалан, Српскиот воен споменик во Париз. Од овие серии продаден бил дел од околу 200. 000 примероци на лицитација, а средствата биле за Здружението на резервни офицери и војници.

По скоро десет години од споменатото издание, Кралството Југославија, т.е поштата издаде серија од четири поштенски марки како пригодно издание и како претходното со двојна (додатна) номинална вредност, односно: 50+50;1+1;50+1;50;2+2 денари. Овојпат приходот бил наменет за Здружението на борци (Звезда бојовников) во Љубљана. Од четирите марки во серијата, само една е поврзана со тематиката. Тоа е марката на која е прикажана капелата на Кајмакчалан.

Од оваа серија постојат и пригодни пликови со жиг од Прв ден како и 200 министерски албуми.

Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ)

Во ФНРЈ воопшто не беше издадена некоја серија на марки со содржина или мотив од Првата светска војна. Во 1976 година, спроти празникот 29 Ноември – Ден на Републиката, како секоја година така и во 1976 год. Југословенската пошта издаде серија марки со тема – уметност. Во таа серија, која содржи четири марки, со историски мотиви, една марка е поврзана со МАКЕДОНИКА. Имено, на марката, со номинална вредност од 800 динари, е претставена уметничка слика, а на неа војници во борба на Солунскиот фронт. Од оваа серија постои и пригоден плик Прв ден со посебен жиг, како што е вообичаено.

Сојузна Република Југославија

По распаѓањето на СФРЈ (ФНРЈ), Србија и Црна Гора биле во заедничка држава под името СР Југославија. Државната пошта на 15 септември 1998 година издала серија од две поштенски марки од

пригодното издание: „80 години од пробивањето на Солунскиот фронт“. Нацртот на едната марка е „митралеско гнездо од 10 – тиот полк“, а втората марка има текст: „Српска тешка артилерија“. Серијата е повеќебојна, а и двете се со иста номинална вредност од по 5 денари. Од серијата постојат и неперфорирани серии, максимум карта и плик. Прв ден со соодветен жиг.

Издавачот Југомарка на истиот ден од промоцијата на овие марки, т.е 15 септември, приготви покана за филателистичка изложба под наслов: „Јуриш у отаџбину“ (Јуриш во татковината). Поканата е со пригоден жиг од Првиот ден.

Бугарија

Бугарија, напаѓајќи на Србија во Првата светска војна, завладеа со извесни територии од Македонија кои претходно биле под окупација на Србија. Така, на 4 јули 1917 година издаде поштенски марки од серија на седум вредности со мотиви од Македонија. На марката од 15 стотинки, претставен е војник како јуриша и текст: „ Освободителна воина – Солунска Глава ; на марката од 50 стотинки претставен е Охрид со езерото и манастирот “Св. Јован Канео“ и текст: „Охрид“ ; на марката од 2 лева стои текст „ Освободителна воина – Демир Капија а на марката од три лева текст: „ Освободена Македонија – Гевгелија „. Ова издание во бугарскиот каталог е означено како „Прво воено издание“ а по една година, т.е. во 1918 година издадена е серија од три марки и е означена како „ Второ воено издание “. Во второто воено издание од Македонија се претставени градовите Велес и Охрид. Во врска со овие I и II воени изданија меѓународните каталози на Ivertt и Zumstein, прават очигледни грешки кога ги мешаат изданијата.¹² Ние за меродавен го земаме бугарскиот каталог.

¹² Во каталозите на Ivertt и Zumstein постои голема збрка во поглед на споменатите изданија. Имено, двете изданија ги помешале и годините и бројот на марките во сериите. Најмеродавен е бугарскиот каталог.

Бугарската пошта, на 22 јуни 1920 година, издаде серија од 10 поштенски марки, всушност, тоа се марки од неколку изданија во претходните години од 1911 – 1919 година. Врз овие марки има натпечатка со текст: „За нашите пленници“ – претпоставуваме дека приходот од марките бил наменет за војниците – пленници во Првата светска војна. Од оваа голема серија само две се со македонска тематика, односно тоа е марката од серијата 1917 година т.е. Гевгелија и Демир Капија.

Во 1921 година, на 11 јуни, Бугарија издаде нова серија од шест марки. Овие поштенски марки биле печатени во Германија уште во време на Првата светска војна (1916 година), но во употреба биле пуштени дури 1921 година и тоа само за внатрешен промет, бидејќи истите содржат македонски мотиви кои во меѓувреме, т.е. по војната и припаднале на Кралството на СХС. Овие поштенски марки, иако биле

наменети само за внатрешна употреба на територијата на Бугарија, по протестот на Кралството на СХС истите биле повлечени од употреба. Марките се со следниве мотиви: Ликот на бугарскиот владетел Фердинанд, сместен во центарот на картата на Бугарија кон чии граници се приклучени Добруца и Македонија, а во горниот десен агол годините 1915- 1916 година; другата марка го прикажува Фердинанд во дебарска носија и текст: Дебар и годината 1915. На третата марка претставено е Скопје со текст „Скопие – стариот мост“ – 1915- 1916; четвртата марка како и претходните со номинала од 10 стотинки претставена е Шар Планина со текст: „ Освободителни војни 1915- 1916 година" ; Петтата марка, со номинална вредност од 20 стотинки претставен е градот Охрид и бугарски војник на стража, а во заднина се гледа Климентовиот манастир; шестата марка има мотив со текст: „Завоја на Черна – 1916" ¹³.

Презентирајќи ги поштенските марки од повеќе држави а во врска со темата МАКЕДОНИКА, не претендираме дека не сме направиле некој превид со што не сме ги одбележиле истите како прилогот на рефератот. ¹⁴

¹³ И во овој случај меѓународните каталози прават грешки Така, Jvertt марката од 50 стотинки ја внесува во серијата од 1916-17 година, додека Zimstein истата марка наместо да ја регистрира како река Црна ни ја претставува сосема погрешно - како претстолинната на Бугарија, градот Софија.

¹⁴ Авторот не достави резиме.